

Osobitosti stavova pedagoških profesionalaca prema djeci (bivših) zatvorenika

Romstein, Ksenija

Source / Izvornik: **Metodički ogledi : časopis za filozofiju odgoja, 2022, 29, 47 - 66**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.21464/mo.29.1.11>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:141:620709>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-19**

Repository / Repozitorij:

[FOOZOS Repository - Repository of the Faculty of Education](#)

OSOBITOSTI STAVOVA PEDAGOŠKIH PROFESIONALACA PREMA DJECI (BIVŠIH) ZATVORENIKA

Ksenija Romstein

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku,
Cara Hadrijana 10, 31000 Osijek, Hrvatska
kromstein@foozos.hr

Primljen: 5. 1. 2022.
Prihvaćen: 9. 5. 2022.

Procjenjuje se da trenutačno u Republici Hrvatskoj tijekom godine oko 12 000 djece ima jednog ili oba roditelja u zatvoru, dok je broj djece bivših zatvorenika značajno veći. Djeca (bivših) zatvorenika svakodnevno se susreću sa stigmatizacijom zbog roditeljskog izvršavanja kazne. S obzirom na to da su odgojno-obrazovne ustanove mjesta koja mogu imati protektivnu ulogu, provedeno je istraživanje o stavovima pedagoških profesionalaca (odgojitelja, učitelja, stručnih suradnika i ravnatelja) prema djeci (bivših) zatvorenika. Rezultati pokazuju kako kod pedagoških profesionalaca postoji tendencija biološkom determinizmu, uz neujednačenost u strukturama afekata, ponašanja i kognicije. Struktura stavova nije povezana s radnim iskustvom ($N=162$, $p=0.000$) i razinom formalnog obrazovanja pedagoških profesionalaca ($N=162$, $p=0.000$). Ipak, u subskali kognicije pokazalo se da nešto pozitivnije stavove imaju pedagoški profesionalci koji su prethodno imali iskustva s djecom (bivših) zatvorenika. Dobiveni rezultati ukazuju na potrebu i vrijednost dodatnih edukacija za pedagoške profesionalce na temu rada s djecom (bivših) zatvorenika, kao i jačanje socijalne mreže podrške djeci i obiteljima koja bi uključivala vršnjačku podršku, zagovaračke kampanje za širu javnost, intersektorsku suradnju te participativna istraživanja s djecom, obiteljima i (bivšim) zatvorenima.

Ključne riječi: *djeca (bivših) zatvorenika, odgojno-obrazovni sustav, pedagoški profesionalci, stavovi, socijalna podrška*

M. J. (58. god., stručna suradnica): »Ona teško prati nastavu. Možda bi joj trebali dati prilagođeni program. Znete, njezin tata je bio u zatvoru.«

1. Uvod

Pitanje odnosa društva prema djeci (bivših) zatvorenika¹ uglavnom je adresirano kroz istraživanja pravne znanosti, kriminologije i penologije, dok se njihova prava i potrebe gotovo uopće ne propituju unutar odgojno-obrazovnih znanosti (Romstein, 2021). U svijetu, posebice u Sjedinjenim Američkim Državama i Ujedinjenom Kraljevstvu, dominiraju istraživanja na području kriminologije kojima se roditeljsko izvršavanje zatvorske kazne izravno povezuje s lošim akademskim uspjehom i prekidanjem školovanja djece čiji je roditelj u zatvoru (Huyn-Hohnbaum *et al.*, 2015) te agresivnim ponašanjem u školi ili delikventnim ponašanjem (Farrington *et al.*, 2016). Iako su istraživanja kojima se doводи u vezu roditeljsko izvršavanje kazne zatvora i odgojno-obrazovni ishodi temeljena na velikom broju sudionika, strukturiranim testovima i statističkim izračunima, bez uvažavanja šireg konteksta ta istraživanja zapravo su redukcionistička i potencijalno štetna. Odnosno, u njihovoj osnovi skriva se biološki determinizam kojim se jačaju stigma i negativni stavovi društva prema djeci čiji su roditelji u zatvoru. Ipak, unazad desetak godina mijenja se svijest društva o potrebama djece zatvorenika. Dok je značajniji napredak u prepoznavanju potreba djece zatvorenika i poboljšanja u pristupima prema djeci načinio zatvorski sustav (kroz uređivanje prostora za posjete, mijenjanjem protokola ulaska djece u prostor za posjete i sl.), odgojno-obrazovni sustav kaska i pokazuje nedovoljnu informiranost o ovoj problematici. Zagovarajući potrebu jačanja kapaciteta pedagoških profesionalaca za pružanje podrške djeci zatvorenika, Bourgeba (2017) ukazuje na to da postoji velika mogućnost da će učitelji tijekom svojeg radnog vijeka doći u priliku raditi s

¹ Djeca (bivših) zatvorenika će se kao sintagma koristiti u ovom radu, a obuhvaća djecu čiji roditelji trenutačno jesu ili su bili u sukobu sa zakonom na način da su ili u istražnom zatvoru, osumnjičeni ili na izvršavanju kazne zatvora te djecu koja su rođena u zatvoru. Podatak o 12 000 djece koja tijekom godine imaju jednog ili oba roditelja na izdržavanju kazne zatvora preuzet je iz Gabelica Šupljika, 2021.

djetetom (bivšeg) zatvorenika, pri čemu odrasli imaju priliku postati mentori koji podržavaju dijete i jačaju njegovu otpornost. U tom je kontekstu bitno da učitelji osvijeste potrebe djece zatvorenika te da ne nose »emocionalni *make-up*« u komunikaciji s djetetom jer to može imati kontra-činak kod djeteta (Bourgeba, 2017, 7). Odnosno, ostvarivanje kvalitetne komunikacije u kojoj se uvažava djetetova pozicija jedan je od najvažnijih aspekata primjerene podrške u odgojno-obrazovnom sustavu. Da postoji problem u komunikaciji s djecom zatvorenika govori i Haines (2017, 8) koji ga naziva »slonom u sobi« – problem je prisutan, roditelj je u zatvoru, a odrasli ne znaju primjereno prići djetetu. Kao prvi korak pružanja podrške autor navodi važnost podizanja svijesti pedagoških stručnjaka o ovoj temi, nakon čega mogu biti spremni za jačanje svojeg znanja i potrebnih kompetencija (Haines, 2017). Analizirajući ulogu škole u životima djece zatvorenika, Lynn (2017) smatra kako odgojno-obrazovne ustanove mogu biti pokretači promjene za djecu zatvorenika jer djeca većinu vremena provode u ovim ustanovama i dolaze u svakodnevne kontakte s cijelim nizom stručnjaka koji se mogu povezati i činiti mrežu podrške te svojim postupcima jačati otpornost djeteta. Slično tvrde i Thurman i sur. (2018) koji pronalaze kako djeca zatvorenika osjećaju tugu i beznađe gotovo svaki dan, što im otežava izvođenje svakodnevnih aktivnosti, a primjereni odgovor odraslih bio bi osnaživanje djece. Autori Boch i sur. (2019) utvrđuju kako su djeca zatvorenika u tri puta većem riziku za izloženost psihičkoj traumi i kumulativnim učincima traume što vodi u nepovoljne razvojne ishode i zdravstvene probleme, a to se kasnije može odraziti na djetetovo funkcioniranje u školi. Pritom je emocionalni teret roditeljskog počinjenja kaznenog djela i osude okoline stalno prisutan te se o roditeljskom izvršavanju kazne govori kao o dugotrajnoj, ponavljajućoj traumi (Arditti, 2012). Kao posljedice u socijalnoj sferi, odnosno stigme i odbacivanja okoline te neprimjerene skrbi, djeca zatvorenika u većem su riziku za zdravstvene probleme kao što su autoimune bolesti, zloćudni tumori i kardiovaskularne bolesti (Beresford *et al.*, 2020), o čemu se u sustavu odgoja i obrazovanja ne vodi računa odnosno zdravstvena dobrobit i odgojno-obrazovna sfera života djece ne dovode se u su-odnos. Emocionalni kontekst roditeljskog izvršavanja kazne uključuje strah, ljutnju, nesigurnost, sram i zabrinutost (Gabelica Šupljika, 2017) zbog čega je jasno da dugotrajna izloženost ovim emocijama može kod djece izazva-

ti zdravstvene probleme. Pritom odgojno-obrazovni sustav može ili ublažiti ili pojačati posljedice ovih emocija. Promišljajući o emocijama djece zatvorenika, Brown (2020) ukazuje na to da se djeca zatvorenika susreću s različitim oblicima gubitaka, kao što su gubitak obiteljskih veza/povezanosti, gubitak obiteljske stabilnosti i gubitak socijalne prihvaćenosti, pri čemu izostaje podrška okoline ponajprije jer se roditeljsko zatvaranje smatra zasluženom kaznom. Odnosno, od djece se očekuje da se prema roditelju koji je u zatvoru ophodi s jednakom osudom, što može rezultirati konfuzijom kod djeteta i maskiranjem emocija s dugoročnim posljedicama na djetetovo zdravlje. Uzimajući u obzir odgojno-obrazovne ustanove kao mjesta podrške djeci u smislu ostvarivanja samoaktualizacije djece te njegovanja djetetove dobrobiti, jasno je da dječji vrtići i škole imaju ključnu ulogu u destigmatizaciji djece (bivših) zatvorenika. Promišljajući o važnosti odgojno-obrazovnih ustanova za djecu zatvorenika, Haines (2017) zamjećuje kako primjerena podrška u razredu i/ili školi pretpostavlja i podršku cijeloj obitelji jer za obitelj osoba koja služi kaznu zatvora nije zatvorenik nego član obitelji, zbog čega cjelokupna situacija utječe na sve članove obitelji. Ipak, Wilderman i sur. (2018) ukazuju na to da je moguće da uz roditeljsko izvršavanje kazne zatvora dijete završi u izvan-obiteljskom smještaju (udomiteljskoj obitelji ili ustanovi za djecu bez adekvatne roditeljske skrbi), što čini situaciju posebno složenom i izazovnom za odgojno-obrazovne djelatnike. Problemi u odgojno-obrazovnom sustavu zapravo su očekivanja odraslih, pri čemu se za djecu zatvorenika ta očekivanja značajno snižavaju na način da učitelji manje kompetentnima procjenjuju djecu zatvorenika u odnosu na drugu djecu (Dallaire *et al.*, 2010; Turney i Haskins, 2014; Brown, 2020). Također, problem jest i procjena odraslih o ponašanju djece, odnosno njihovu vladanju. Tako Turney i Haskins (2014) zapažaju kako su djeca zatvorenika u većem riziku od izricanja pedagoških mjera od djece čiji roditelj nije u zatvoru. Neki autori (Murray i Murray, 2010; van Der Rakt *et al.* 2011) navode probleme u školovanju djece zatvorenika kao što su loše ocjene, raniji prekid školovanja i agresivno ponašanje u školi, no izostaje širi pogled u problematiku te se može zaključiti kako zapravo izostanak adekvatne podrške djetetu, uključujući onu koja bi trebala postojati u sustavu odgoja i obrazovanja, može dovesti do ovih problema. U prilog tomu govore autori koji zagovaraju propitivanje kontekstualnih čimbenika i ekološki pri-

stup razumijevanju djetetovih ponašanja (Foster i Hagan, 2015; Miller i Barnes, 2015; Johnston i Sullivan, 2017; Cochran *et al.*, 2018; Romstein i Gabelica Šupljika, 2018; Romstein, 2021). Prema ovoj perspektivi, okidači nepoželjnih ponašanja su izostanak socijalne podrške (Cochran *et al.*, 2018) te isključivanje i izrugivanje od strane vršnjaka (Foster i Hagan, 2015; Miller i Barnes, 2015). Ako se želi postići proaktivni učinak odgoja i obrazovanja i njegovati inkluzivne vrijednosti, onda je važno stvoriti sigurno okruženje u kojemu se svako dijete osjeća dobrodošlim. Prethodna istraživanja u Republici Hrvatskoj (Romstein i Gabelica Šupljika, 2018; Gabelica Šupljika *et al.*, 2018; Romstein, 2021) pokazuju da pedagoški stručnjaci prepoznaju potrebu zaštite djece zatvorenika, no nedostaju im znanja i vještine kako to provesti. U stavovima i mišljenjima o djeci zatvorenika dominira implicitno negativan stav koji je vidljiv u izjavama kako djeca nisu kriva za kazneno djelo kojega su počinili njihovi roditelji, no da su djeca u riziku da jednoga dana postanu zatvorenici kao i njihovi roditelji, da pate od značajnih emocionalnih problema i trebaju biti uključena u psihoterapiju te da ih treba pomnije monitorirati kako bi se na vrijeme uočilo njihova problematična ponašanja (Romstein i Gabelica Šupljika, 2018). Navedene tvrdnje sukladne su biološkom determinizmu i predstavljaju mitove o djeci zatvorenika te govore u prilog postojanju stigme koju djeca nose zbog roditeljskog sukobljavanja sa zakonom. S obzirom na to da su odgojno-obrazovne ustanove »ključna mjesta podrške« (Gabelica Šupljika, 2017, 15), stavovi i ponašanja odgojitelja, učitelja, pedagoga i drugih pedagoških profesionalaca važni su čimbenici (de)stigmatizacije djece (bivših) zatvorenika.

2. Cilj i problem istraživanja

Cilj istraživanja je stjecanje uvida u postojanje povezanosti između stavova pedagoških profesionalaca prema djeci (bivših) zatvorenika i njihovog radnog iskustva te razine formalnog obrazovanja, kao i povezanosti između znanja o mitovima i činjenicama o djeci (bivših) zatvorenika i njihovog radnog iskustva te razine formalnog obrazovanja. Problem istraživanja su stavovi pedagoških profesionalaca prema djeci (bivših) zatvorenika, točnije struktura njihovih stavova, uključujući znanja o mitovima i činjenicama.

2.1. Metode

2.1.1. Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo ukupno 162 sudionika, od čega N=9 muških (5,6 %) i N=153 ženskih (94,4 %) sudionika. Najveći broj sudionika imao je visoku stručnu spremu (završen četverogodišnji stručni studij ili diplomski sveučilišni studij; N=124, 76,5 %), zatim višu stručnu spremu (dvogodišnji stručni studij, trogodišnji stručni studij, sveučilišni dodiplomski studij; N=35, 21,6 %) te je po jedan sudionik imao samo srednju stručnu spremu (0,6 %), magisterij znanosti (0,6 %) i doktorat znanosti (0,6 %). Što se tiče radnog iskustva u struci, 4,94 % sudionika su pripravnici s manje od 1 godine staža, od 1 do 5 godina radnog iskustva imalo je 17,28 % sudionika, od 6 do 10 godina 16,05 % sudionika, od 11 do 15 godina 13,58 % sudionika, od 16 do 20 godina iskustva imalo je 14,20 % sudionika, od 21 do 25 godina staža imalo je 5,56 % sudionika, dok je više od 25 godina radnog iskustva u struci imalo 28,40 % sudionika. Odnosno, gotovo jedna trećina sudionika istraživanja imala je više od 25 godina rada u struci.

Najveći broj sudionika rade kao stručni suradnici N=78 (48,20 %). Najviše se stručnih suradnika odazvalo iz osnovnih škola (68,42 %), a podjednako iz dječjih vrtića i srednjih škola (15,79 %). Od ostalih profesija, najviše se odazvalo učitelja razredne nastave (22 %), zatim odgojitelja u dječjem vrtiću (13,6 %), učitelja predmetne nastave (7,40 %) i ravnatelja (6,80 %). Ostali sudionici bili su vanjski suradnici dječjih vrtića i osnovnih škola (2 %).

Gotovo polovica sudionika (49,07 %) navodi da su prethodno imali iskustva rada s djecom (bivših) zatvorenika, 10,56 % navodi da ne zna ili nisu sigurni jesu li radili s djecom (bivših) zatvorenika, tj. nikada nisu imali potvrđenu informaciju o roditeljskom izvršavanju kazne, dok 40,37 % sudionika navodi da se do sada nisu susretali s djecom (bivših) zatvorenika.

2.1.2. Mjerni instrument

Za potrebe provođenja istraživanja osmišljen je upitnik o stavovima prema djeci čiji su roditelji (bili) u zatvoru, koji je pokazao primjerenu pouzdanost za obradu i interpretaciju (Cronbach alpha .75). Upitnik se

sastojao iz tri dijela: u prvome dijelu sadržana su demografska pitanja: spol, razina formalnog obrazovanja, radno mjesto trenutnog zaposlenja, godine radnog iskustva u sustavu odgoja i obrazovanja te postojanje prethodnih iskustava u radu s djecom čiji su roditelji (bili) u zatvoru. Rezultati ovoga dijela prethodno su navedeni. Drugi dio sastojao se iz tri subskale: afektivne (11 čestica), ponašajne (11 čestica) i kognitivne (11 čestica) na kojima su sudionici procjenjivali svoje razine slaganja s navedenim tvrdnjama. Treći se dio odnosio na procjenu potreba djece (bivših) zatvorenika te je sadržavao mitove i činjenice o djeci (bivših) zatvorenika koje su ispitanici trebali procijeniti kao točne ili netočne.

2.1.3. Način prikupljanja i obrade podataka

Podatci su prikupljeni krajem 2020. godine u sklopu projekta Uključene zajednice UPI UP.04.2.1.05.0006. Provedba istraživanja sufinancirana je u okviru Operativnog programa Učinkoviti ljudski potencijali, iz Europskog socijalnog fonda. Nositelj projekta je Udruga roditelja Korak po korak, a partneri Udruga roditelji u akciji RODA i Pučko otvoreno učilište »Korak po korak«. S obzirom na nepovoljnu epidemiološku situaciju, upitnik je postavljen u *online* formu, a poveznica je bila javno dostupna putem društvenih mreža. Prikupljeni podaci prebačeni su i obrađeni u SPSS v.21 statističkom paketu.

2.1.4. Hipoteze

U skladu s istraživačkim ciljem, postavljene su četiri hipoteze:

H1: Postoji statistički značajna povezanost između godina radnog iskustva pedagoških profesionalaca i njihovih stavova prema djeci (bivših) zatvorenika u sva tri aspekta stava, afektima, ponašanju i kogniciji, u smjeru pozitivne povezanosti stava i godina ranog iskustva.

H2: Postoji statistički značajna povezanost između razine formalnog obrazovanja pedagoških profesionalaca i njihovih stavova prema djeci (bivših) zatvorenika u sva tri aspekta stava afektima, ponašanju i kogniciji, u smjeru pozitivne povezanosti stava i razine obrazovanja.

H3: Postoji statistički značajna povezanost između stavova pedagoških profesionalaca i mitova o djeci (bivših) zatvorenika i radnog iskustva pedagoških profesionalaca.

H4: Postoji statistički značajna povezanost između stavova pedagoških profesionalaca i mitova o djeci (bivših) zatvorenika i razine formalnog obrazovanja pedagoških profesionalaca.

3. Rezultati i interpretacija

U Tablici 1 navedeni su mitovi i činjenice o djeci (bivših) zatvorenika. Tvrdnje pod rednim brojevima 1, 3 i 6 sukladne su biološkom determinizmu, dok su tvrdnje 2, 4 i 5 komplementarne s razvojnom, kontekstualnom perspektivom. Poželjno je da sudionici tvrdnje 1, 3 i 6 procjenjuju kao netočne, a tvrdnje 2, 4 i 5 kao točne. Odnosno, sudionici istraživanja trebali su činjenice označiti kao točno, a mitove kao netočno. U mitovima odabir odgovora »točno« ukazuje na nepovoljnu percepciju potreba i usmjerenost biološkom determinizmu, dok u činjenicama odabir odgovora »točno« ukazuje na orijentiranost prema stvarnim potrebama djece temeljene na kontekstualnoj perspektivi i razvojnoj primjerenosti.

Tablica 1. Mitovi i činjenice o djeci (bivših) zatvorenika

Tvrdnja		Procjena	
		Točno (%)	Netočno (%)
1.	Važno je praćenje ponašanje djeteta (bivšeg) zatvorenika radi ranog prepoznavanja (detektiranja) problema u ponašanju i/ili nekih razvojnih odstupanja.	93,21	6,97
2.	Održavanje kontakata djeteta s roditeljem koji je (bio) u zatvoru ovisi o naravi počinjenja djela (npr. je li dijete žrtva) i potencijalnim učincima tih susreta.	93,21	6,97
3.	Djeca čiji su roditelji (bivši) zatvorenici nose određene genetske predispozicije za počinjenje kaznenih djela.	9,88	90,12
4.	Vršnjačko odbacivanje uzrokuje agresiju i nepoželjna ponašanja kod djece (bivših) zatvorenika.	82,72	17,28

5.	Odgajno-obrazovni (pedagoški djelatnici) imaju moć reduciranja negativnih posljedica vršnjačkog odbacivanja uslijed društvene stigme.	91,36	8,64
6.	U pedagoškom radu s djetetom (bivšeg) zatvorenika naglasak treba biti na prevenciji nepoželjnih ponašanja ili rizičnih ponašanja koja mogu utjecati na počinjenje kaznenih djela u odrasloj dobi.	80,86	19,14

Dva od ukupno tri mita sudionici su procijenili s visokom razinom slaganja: 93,21 % sudionika smatra da je važno praćenje ponašanja djeteta (bivšeg) zatvorenika radi ranog prepoznavanja problema u ponašanju i/ili nekih razvojnih odstupanja te 80,86 % sudionika potvrđuje mit kako u pedagoškom radu s djetetom (bivšeg) zatvorenika naglasak treba biti na prevenciji nepoželjnih ponašanja ili rizičnih ponašanja koja mogu utjecati na počinjenje kaznenih djela u odrasloj dobi. Treći mit, vezan uz genetsku predispoziciju za počinjenje kaznenih djela potvrđuje samo 9,88 % sudionika, što ukazuje na to da postoji određeno kritičko promišljanje o naravi rizika za počinjenje kaznenih djela, no još uvijek nedovoljno razrađeno, na čemu bi u budućnost trebalo dodatno raditi.

Od činjenica, sudionici se u visokom postotku slažu da održavanje kontakata djeteta s roditeljem koji je (bio) u zatvoru ovisi o naravi počinjenja djela (npr. je li dijete žrtva) i potencijalnim učincima tih susreta (93,21 %), zatim da vršnjačko odbacivanje uzrokuje agresiju i nepoželjna ponašanja kod djece (bivših) zatvorenika (82,72 %) te da odgajno-obrazovni (pedagoški djelatnici) imaju moć reduciranja negativnih posljedica vršnjačkog odbacivanja uslijed društvene stigme (91,36 %). Od tri činjenice, nešto rjeđe točnom procjenjivali su tvrdnju da vršnjačko odbacivanje uzrokuje agresiju i nepoželjna ponašanja kod djece (bivših) zatvorenika.

Najveći broj sudionika (61,11 %) primjereno je procijenilo 4 mita i činjenice, dok je samo 2,47 % sudionika primjereno procijenilo svih 6 mitova i činjenica. Odnosno, samo 2,47 % sudionika primjereno je ocijenilo koje tvrdnje su mitovi a koje činjenice, dok većina to čini samo djelomično točno.

U Tablici 2 prikazani su deskriptivni podaci za tri mjerena aspekta stava (afekti, ponašanje i kognicije) te za procjenu točnosti mitova.

Veći broj ukazuje na pozitivniji stav (maksimalno pozitivan stav je 4, a maksimalno negativan stav 1). Prosječne vrijednosti iznad vrijednosti 2,5 ukazuju na pozitivne stavove, što je slučaj za sva tri aspekta stava. Maksimalan broj bodova za skalu mitova je 6 i označava da su sudionici točno prepoznali mit odnosno činjenicu vezanu uz djecu (bivših) zatvorenika. Prosječna vrijednost od 3 pokazuje da su sudionici samo 50 % činjenica/mitova prepoznali kao takve. Indeksi asimetrije (Skewness i Kurtosis) pokazuju da su sve mjerene varijable imale normalnu raspodjelu što nam omogućuje daljnju primjenu parametrijske statistike.

Tablica 2. Deskriptivni podaci za mjerene varijable: afektivni, ponašajni i kognitivni aspekti stavova prema djeci (bivših) zatvorenika te mitovi u vezi njih

Varijable	N	Min	Max	M	SD	Skewness	Kurtosis
Afekti	162	2,55	3,82	3,155	0,257	-0,138	-0,377
Ponašanje	162	2,27	3,82	2,993	0,316	0,387	-0,270
Kognicije	162	2,09	3,27	2,609	0,229	0,156	-0,476
Mitovi	162	1,00	6,00	3,833	0,774	-0,190	1,743

Pedagoški profesionalci zapravo nemaju razrađen sustav vjerovanja o djeci (bivših) zatvorenika te svoje procjene temelje *ad hoc*. Jednim dijelom to je očekivano jer je polovica sudionika (50,93 %) izjavila da nije imala prethodnog iskustva s djecom (bivših) zatvorenika ili ne zna jesu li imali iskustva, tj. nisu imali potvrđenu informaciju o tome je li roditelj (bio) u zatvoru.

Nadalje, testirane su razlike između različitih aspekata stavova svih sudionika istraživanja. Zavisni t-test (Tablica 3).

Tablica 3. Usporedba različitih aspekata stavova (afektivni, ponašajni i kognitivni) za sve sudionike istraživanja

Aspekti stavova		t	p
Par 1	afekti - ponašanje	5,804	0,000
Par 2	afekti - kognicije	24,824	0,000
Par 3	ponašanje - kognicije	14,388	0,000

Zavisni t-test pokazao je da postoje razlike između svih parova, odnosno sudionici imaju najpozitivniji afektivni aspekt stava, zatim ponašajni, dok je kognitivni aspekt stava gotovo neutralan. To implicira kako su pedagoški stručnjaci osjetljivi za pitanje podrške djeci (bivših) zatvorenika, no nedostaju im informacije kojima bi mogli adekvatno baratati u izravnom radu s djecom.

U odnosu na dobivene rezultate, hipoteze 1 i 2 se odbacuju, odnosno nije pronađena statistički značajna povezanost između godina radnog iskustva pedagoških profesionalaca i njihovih stavova prema djeci (bivših) zatvorenika, kao niti statistički značajna povezanost između razine formalnog obrazovanja pedagoških profesionalaca i njihovih stavova prema djeci (bivših) zatvorenika.

Želeći steći uvid u povezanost stavova o djeci (bivših) zatvorenika i mitova/činjenica s radnim iskustvom i formalnom razinom obrazovanja, načinjeni su Pearsonovi koeficijenti korelacije (Tablica 4).

Tablica 4. Pearsonovi koeficijenti korelacije za različite aspekata stavova i mitove u odnosu na radno iskustvo i formalnu razinu obrazovanja sudionika

Varijable		Afekti	Ponašanje	Kognicije	Mitovi
Razina obrazovanja	r	-,045	-,008	,012	-,121
	p	,572	,917	,880	,125
	N	162	162	162	162
Radno iskustvo u struci	r	-,058	-,132	,073	-,051
	p	,465	,094	,358	,517
	N	162	162	162	162

Nije dobivena statistički značajna povezanost između stavova i mitova s radnim iskustvom u odgojno-obrazovnoj ustanovi i razinom stručne sprema pa se hipoteze 3 i 4 odbacuju. Statistički značajna razlika dobivena je samo na subskali kognitivnih aspekata stavova u odnosu na prethodno iskustvo s djecom (bivših) zatvorenika (Tablica 5).

Tablica 5. Usporedba različitih aspekata stavova i mitova u odnosu na prijašnje iskustvo u radu s djecom (bivših) zatvorenika

		N	M	SD	F _(2,158)	p
Afekti	Ne	65	3,13	0,262	0,846	0,431
	Da	79	3,18	0,237		
	Ne znam	17	3,12	0,318		
	Total	161	3,15	0,256		
Ponašanje	Ne	65	2,99	0,313	0,028	0,972
	Da	79	2,99	0,327		
	Ne znam	17	3,01	0,296		
	Total	161	2,99	0,316		
Kognicija	Ne	65	2,63	0,225	3,786	0,025
	Da	79	2,57	0,218		
	Ne znam	17	2,73	0,249		
	Total	161	2,61	0,228		
Mitovi	Ne	65	3,78	0,739	0,531	0,025
	Da	79	3,85	0,818		
	Ne znam	17	4,00	0,707		
	Total	161	3,84	0,774		

Post hoc analiza uz Bonferronijevu korekciju pokazala je da sudionici istraživanja koji nisu sigurni jesu li imali iskustva u radu s djecom (bivših) zatvorenika pokazuju pozitivnije kognitivne aspekta stava prema toj djeci u odnosu na sudionike koji su naveli kako su imali iskustva u radu s djecom (bivših) zatvorenika. Rezultati potvrđuju da pedagoški profesionalci nemaju u potpunosti razrađen sustav vjerovanja o djeci (bivših) zatvorenika, iako u načelu postoje pozitivni afekti prema toj djeci.

Naposljetku, pedagoški profesionalci pitani su o potrebama djece (bivših) zatvorenika (Tablica 6).

Tablica 6. Procjene pedagoških profesionalaca o potrebama djece (bivših) zatvorenika

Potreba	Rang	%
Kvalitetni odnosi s vršnjacima.	1.	59,62
Učenje i dovršetak formalnog obrazovanja.	2.	46,91
Kvalitetan odnos s roditeljem koji je (bio) u zatvoru.	3.	38,88
Uključivanje u psihoterapiju.	4.	38,88
Podrška i razumijevanje okoline (destigmatizacija).	5.	1,85

Pedagoški profesionalci na prvo mjesto stavljaju kvalitetne odnose s vršnjacima, iza toga slijede učenje i dovršetak formalnog obrazovanja, kvalitetan odnos s roditeljem koji je (bio) u zatvoru, uključivanje u psihoterapiju te podrška i razumijevanje okoline. Dok se potpuno opravdanim vidi procjena o potrebi ostvarivanja kvalitetnih odnosa s vršnjacima, uključivanje u psihoterapiju implicira postojanje problema koje djeca trebaju razriješiti izvan sustava odgoja i obrazovanja, odnosno odgojno-obrazovni djelatnici ne prepoznaju svoju ulogu kao izvora otpornosti za djecu (bivših) zatvorenika.

4. Rasprava

Rezultati pokazuju nekoliko ključnih izazova: jedan je informiranje odgojno-obrazovnih djelatnika o roditeljskom statusu. Naime polovica sudionika ne zna je li prethodno imalo iskustva s djecom (bivših) zatvorenika ili tvrde da nisu imali iskustva rada s tom djecom, no s obzirom na to da je većina sudionika s dugotrajnim radnim iskustvom u odgoju i obrazovanju, očekivano je da su ipak u jednom trenutku imali doticaja s obiteljima čiji je član (bio) u zatvoru. Gabelica Šupljika i sur. (2018) ukazuju na to da je oko 5 % populacije učenika osnovnih i srednjih škola u Republici Hrvatskoj pogođeno roditeljskim izvršavanjem kazne zatvora, što ukazuje na to da bi u budućnosti trebalo promisliti o načinima primjerenog dijeljenja informacija s pedagoškim stručnjacima. Majdak (2018) navodi da ranjivi položaj djece zatvorenika često nije prepoznat zbog činjenice da i same obitelji skrivaju informaciju o roditeljskom izvršavanju kazne zatvora, zbog straha od osude, stigme

i odbacivanja od strane okoline. Sličan problem imaju i druge države. Morgan i sur. (2014) upozoravaju na to da škole nemaju provjerene informacije o roditeljskom izvršavanju kazne zatvora, već se oslanjaju na informacije koje im daju obitelji, koje pak preferiraju da ta informacija bude tajna zbog stigme koju nosi zatvor. Stoga se postavlja pitanje pružanja adekvatne podrške u slučaju izostanka informacija. Drugi izazov jest izostanak primjerenih znanstvenih informacija o problemima i potrebama djece (bivših) zatvorenika. Naime, u istraživanjima dominira biološki determinizam s naglaskom na moguće probleme, bez smjernica za rad s djecom. To se odražava u *ad hoc* procjenama odgojno-obrazovnih djelatnika, konfuziji u odnosu na mitove i činjenice te općenito nerazrađenim sustavom vjerovanja o djeci (bivših) zatvorenika. Dallaire i sur. (2010) ukazuju na to da je problem nedovoljna osviještenost pedagoških djelatnika o ovom problemu, što može utjecati na postavljanje očekivanja od djece i interpretaciju djetetovih ponašanja. Treće, pedagoški profesionalci u načelu prepoznaju potrebe za vršnjačkom mrežom, ali ne znaju to uklopiti s drugim potrebama kao što su dovršetak obrazovanja ili dodatna podrška izvan škole, što govori u prilog dvjema pojavama: nekoordiniranosti sustava podrške i odvajanjem odgojno-obrazovnog sustava od drugih sustava kao što su zdravstvo i socijalna skrb. Drugi mogući uzrok jest regionalna neujednačenost u odgojno-obrazovnim i socijalnim resursima, kao i nepostojanje sustavne društvene skrbi za djecu (bivših) zatvorenika. Odnosno, izostaju neki drugi mehanizmi podrške, što se onda odražava i na mogućnosti podrške u sustavu odgoja i obrazovanja. Djeca (bivših) zatvorenika u pravilu su pogođena siromaštvom, socijalnom ekskluzijom, stigmom i odbacivanjem te stereotipima da su isti kao njihovi roditelji, što rezultira time da se djeca ili sama povuku pred drugima kako bi postala »nevidljiva«, tj. isključuju se iz sudjelovanja u društvu i među vršnjacima (Gabelica Šupljika, 2017) ili razvijaju neke od nepoželjnih oblika ponašanja (Foster i Hagan, 2015; Johnston i Sullivan, 2017). Dok se povlačenje ne smatra posebno problematičnim jer djeca ne ometaju i ne ugrožavaju druge, nepoželjna ponašanja nastoje se korigirati pedagoškim mjerama (Turney i Haskins, 2014) što dodatno stigmatizira dijete i dovodi ga u rizik za napuštanje školovanja. Brown (2020) zamjećuje da su djeca (bivših) zatvorenika u dvostruko većem riziku od odustajanja od školovanja, ponajprije jer nemaju dostatnu podršku za učenje. S ob-

zirom na to da odustajanje od školovanja vodi u slabije plaćene poslove ili nezaposlenost (Miller i Barnes, 2015) jasno je zbog čega je podrška odgojno-obrazovnog sustava iznimno važna. Ipak, teret primjerene podrške ne bi trebali nositi isključivo pedagoški stručnjaci. Polazeći od kontekstualne perspektive, Gabelica Šupljika (2017) predlaže stvaranje mreže podrške u koju se mogu uključiti i odgojno-obrazovne ustanove te postati vidljivije u procesu podizanja svijesti društva o pravima i potrebama djece zatvorenika. Kako bi se primjereno odgovorilo na potrebe i pedagoškim profesionalcima pružilo znanstveno utemeljene informacije, velika odgovornost leži i na samoj znanosti. Potrebna su istraživanja kojima bi se primjereno analizirali rizici i pojave u kontekstu roditeljskog izvršavanja kazne zatvora, kao što su siromaštvo, slaba socijalna podrška, nesigurnost, psihičke bolesti i dr. Odnosno, potrebno je osmišljavanje primjerene metodologije s jakim etičkim aspektima, kako bi se dekonstruiralo postojeće mitove i destigmatiziralo djecu (bivših) zatvorenika.

4.1. Ograničenja istraživanja

Najveće ograničenje istraživanja bila je nemogućnost provođenja istraživanja na terenu uslijed epidemiološke situacije te narav same teme – izvršavanje zatvorske kazne koje nosi stigmju za obitelj i dijete, zbog čega se ta informacija skriva pa veliki broj sudionika tvrdi da ne zna jesu li do sada bili u prilici raditi s djetetom (bivšeg) zatvorenika ili tvrde da nisu radili, iako je očekivano da ipak jesu. Drugo ograničenje vezano je uz mjerni instrument – uvidom u dostupna istraživanja vidljivo je da ne postoji zaseban mjerni instrument kojim bi se propitali stavovi prema djeci (bivših) zatvorenika kao specifičnoj populaciji, zbog čega je osmišljen upitnik no on nije validiran. Naposljetku, postoji veliki problem u dostupnoj literaturi. Naime, jedan dio istraživanja objavljenih u visoko indeksiranim časopisima (Dallaire, 2007; Murray *et al.*, 2010; Murray i Murray, 2010; van Der Rakt *et al.*, 2011; Huyn-Hohnbaum *et al.*, 2015; Farrington *et al.*, 2016) usmjerena su na istraživanje povezanosti dviju pojava, bez dublje analize uzroka i moderirajućih varijabli, što rezultira nepovoljnim informacijama koje su dalje dostupne široj javnosti i koje dodatno jačaju stigmju. To su istraživanja u kojima se na velikim uzorcima analiziraju pojave kao što su

agresivno ponašanje, ovisnosti, delikventna ponašanja djece (bivših) zatvorenika bez uvažavanja konteksta poput siromaštva, zlostavljanja, narušene obiteljske dinamike, nedostupnosti kvalitetne zdravstvene zaštite i dr. Rezultati takvih istraživanja, objavljenih u visoko-citiranim časopisima utječu na negativnu percepciju djece (bivših) zatvorenika, što zapravo predstavlja i najveći problem u kontekstu osvještavanja potreba te djece. U odnosu na ovo istraživanje, manjak literature koja bi adresirala kontekstualne utjecaje utjecalo je na konstrukciju pitanja u samom upitniku. Stoga je potrebno da znanstvena zajednica preuzme etičku i moralnu odgovornost za posljedice objavljivanja rezultata te da se propita postojeća praksa znanstvene produkcije u kojoj su veliki uzorci i statističke obrade poželjni pristupi.

4.2. Pedagoške implikacije

U odnosu na odgojno-obrazovni sustav, rezultati ukazuju na potrebu dodatnog i primjerenog educiranja pedagoških profesionalaca na području prepoznavanja potreba djece zatvorenika i njihove destigmatizacije. Odnosno, u edukacijama bi se trebalo jačati profesionalne kapacitete odgojitelja, učitelja i stručnih suradnika za organiziranje i pružanje podrške, ponajprije građenja vršnjačke mreže koja je izravno vezana uz destigmatizaciju. S obzirom na to da pedagoški profesionalci važnim vide kvalitetne vršnjačke odnose, naglasak u pedagoškom radu s djecom (bivših) zatvorenika svakako bi bilo građenje i održavanje vršnjačke mreže, uz mentoriranje i podršku odraslih. Uzimajući u obzir da djeca (bivših) zatvorenika nerijetko žive u ekonomski nepovoljnoj situaciji, kod zamjećivanja teškoća u praćenju nastave ili sniženog školskog uspjeha vrijedi promisliti i o mogućnostima koje škola može pružiti, poput organiziranja individualne pomoći u učenju ili pomoć u pribavljanju školskog materijala. Preventivnu vrijednost mogu imati i izvannastavne aktivnosti, radionice i druge aktivnosti koje se provode u odgojno-obrazovnoj ustanovi, a u koje se može na poticaj odgojitelja i učitelja uključiti dijete i njegova obitelj. Uključivanje obitelji u aktivnosti odgojno-obrazovne ustanove također može doprinijeti dekonstrukciji mitova o potrebama djece i obitelji pa je vrijedno promisliti o sveobuhvatnoj podršci i umrežavanju dječjih vrtića i škola međusobno, ali i stvaranju mreže podrške s udrugama, fakultetima, centrima za socijalnu skrb, domovima zdravlja i dr.

5. Zaključak

Rezultati pokazuju da pedagoški profesionalci nemaju jasan uvid u potrebe djece (bivših) zatvorenika, što govori u prilog skrivenosti ove populacije, zbog čega bi bilo potrebno pitati i samu djecu o njihovim potrebama, očekivanjima i perspektivama u životnoj situaciji u kojoj su se zatekli. Odnosno, uključiti djecu u istraživanja i dijalog. Pedagoški profesionalci ne mogu promijeniti činjenicu da je roditelj (bio) u zatvoru. Umjesto toga, mogu propitati svoje stavove o djeci i potražiti dodatne resurse za rad s djecom i njihovim vršnjacima i obiteljima. Pritom je naglasak na reduciranju stigme i osiguravanju tzv. sigurnih mjesta koja predstavljaju fizički prostor, ali i vrijeme i pristup djetetu, u kojima će se djetetu omogućiti iskazivanje svojih viđenja problema i artikuliranja potreba. Suvremene perspektive vide odgojno-obrazovne ustanove kao mjesta adresiranja socijalne nepravde i ekskluzije, odnosno mjesta jačanja otpornosti djece i implementacije inkluzivnih vrijednosti, a ne samo kao mjesta transmisije znanja. U tom kontekstu pedagoški profesionalci imaju uloge zagovarača prava sve djece, pa tako i djece (bivših) zatvorenika, a znanstvena zajednica odgovornost pružanja primjerenih znanstvenih informacija i podržavanja odgojno-obrazovnih djelatnika u njihovim nastojanjima i radu.

U odnosu na manjak istraživanja kojima bi se adresirali kontekstualni (socijalni) čimbenici, potrebno je provoditi kvalitativna i participativna istraživanja te istraživanja uže vezana uz kulturološke aspekte podizanja djece, specifičnosti sustava odgoja i obrazovanja i socijalne resurse koji postoje u određenom okruženju. Na taj način omogućio bi se pouzdaniji uvid u potrebe djece te išlo u smjeru stvaranja smjernica za rad s djecom i obiteljima. Stoga je potrebno da se i akademska zajednica aktivnije uključi u destigmatizaciju djece čiji su roditelji (bili) u zatvoru te da se jača intersektorska suradnja na ovom području, kako bi se primjereno odgovorilo na potrebe djece (bivših) zatvorenika.

Literatura

- Arditti, Joyce (2012), *Parental incarceration and the family*, New York: New York University Press.
- Beresford, Sarah; Loucks, Nancy; Raikes, Ben (2020), »The health impact on children affected by parental imprisonment«, *BMJ Paediatrics Online*, 4(1), str. 1–3. <http://dx.doi.org/10.1136/bmjpo-2018-000275>
- Boch, Samantha J.; Warren, Barbara J.; Ford, Jodi L. (2019), »Attention, externalizing, and internalizing problems of youth exposed to parental incarceration«, *Issues in Mental Health Nursing*, 40(6), str. 466–475. <https://doi.org/10.1080/01612840.2019.1565872>
- Bourgeba, Alain (2017), »Helping children draw benefit from their life experiences, whatever the circumstances«, *European Journal of Parental Imprisonment*, 6(1), str. 7.
- Brown, Emily C. (2020), »School counselor conceptualizations of the needs of children of incarcerated parents«, *Children and Youth Service Review*, 112(1), str. 1–11. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.104936>
- Cochran, Joshua C.; Siennick, Sonja E.; Mears, Daniel P. (2018), »Social exclusion and parental incarceration impacts on adolescents' network and social engagement«, *Journal of Marriage and Family*, 80(2), str. 478–498. <https://doi.org/10.1111/jomf.12464>
- Dallaire, Danielle H. (2007), »Incarcerated mothers and fathers: A comparison of risk for children and families«, *Family Relations*, 56(5), str. 440–453. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2007.00472.x>
- Dallaire, Danielle H.; Ciccone, Anne; Wilson, Laura C. (2010), »Teachers' experiences with and expectations of children with incarcerated parents«, *Journal of Applied Developmental Psychology*, 31(4), str. 281–290. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1016/j.appdev.2010.04.001>
- Farrington, David P.; Ttofi, Maria M.; Piquero, Alex R. (2016), »Risk, promotive, and protective factors for youth offending«, *Journal of Criminal Justice*, 45(1), str. 63–70. <https://dx.doi.org/10.1016/j.crimjus.2016.02.014>
- Foster, Holly; Hagan, John (2015), »Punishment regimes and the multilevel effects of parental incarceration«, *Annual Review of Sociology*, 41(17), str. 1–24. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-073014-112437>
- Gabelica Šupljika, Maja (2017), »Kindergartens and schools as places of support for a child whose parent is in prison«, *European Journal of Parental Imprisonment*, 6(1), str. 15–18.
- Gabelica Šupljika, Maja; Romstein, Ksenija; Gabelica Šupljika, Lucijan (2018), »Kakvu podršku u školi i sportskim klubovima trebaju djeca čiji su roditelji u zatvoru?«, u: Nikolić, Milena; Vantić-Tanjić, Medina, *Unapređenje kvalitete života djece i mladih*, Tuzla: ERF, str. 267–276.
- Gabelica Šupljika, Maja (2021), »Pravobranitelj za djecu u zaštiti prava djece čiji su roditelji lišeni slobode«, u: Gabelica Šupljika, Maja; Biti, Višnja (ur.), *S*

- obje strane rešetke: Što dugujemo djeci čiji su roditelji u zatvoru*, Zagreb: Pravobranitelj za djecu, str. 15–21.
- Haines, Tim (2017), »The importance of schools being aware and sensitive without discriminating further«, *European Journal of Parental Imprisonment*, 6 (1), str. 8–11.
- Johnston, Denise; Sullivan, Megan (2017), *Parental incarceration: Personal accounts and developmental impact*, New York: Routledge.
- Lynn, Hannah (2017), »Applying Human Rights Education principles when discussing parental imprisonment in the classroom«, *European Journal of Parental Imprisonment*, 6(1), str. 4–6.
- Majdak, Marijana (2018), »Zaboravljena djeca – poteškoće vezane uz zaštitu prava djece čiji su roditelji u zatvoru«, *Revija za socijalnu politiku*, 25(1), str. 67–84. <https://doi.org/10.3935/rsp.v25i1.1479>
- Miller, Holly V.; Barnes, J. C. (2015), »The association between parental incarceration and health, education, and economic outcomes in young adulthood«, *American Journal of Criminal Justice*, 40(4), str. 1–20. <http://dx.doi.org/10.1007/s12103-015-9288-4>
- Morgan, Julia; Leeson, Caroline; Carter Dillon, Rebecca; Wirgman, Anne Louise; Needham, Mary (2014), »A hidden group of children: Support in schools for children who experience parental imprisonment«, *Children & Society*, 28(2), str. 269–279. <https://doi.org/10.1111/chso.12012>
- Murray, Joseph; Farrington, D. P. (2008), »The effects of parental imprisonment on children«, u: Tony, Michael (ur.), *Crime and justice: A review of research*, Chicago: University of Chicago Press, str. 133–206. <https://doi.org/10.1086/520070>
- Murray, Joseph.; Farrington, David P.; Sekol, Ivana; Olsen, Rikke F. (2010), »Effects of parental imprisonment on child antisocial behaviors and mental health: A systematic review«. Dostupno na: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/229378.pdf> [1. 6. 2021.] <https://doi.org/10.1037/e526162010-001>
- Murray, Joseph; Murray, Lynne (2010), »Parental incarceration, attachment and child psychopathology«, *Attachment and Human Development*, 12(4), str. 289–309. <https://doi.org/10.1080/14751790903416889>
- Romstein, Ksenija (2021), »Attitudes of preschool teachers, primary school teachers, secondary school teachers, and associates towards children of (ex) prisoners and their needs«, *Život i škola*, 67(1), str. 33–44. <https://doi.org/10.32903/zs.67.1.2>
- Romstein, Ksenija; Gabelica Šupljika, Maja (2018), »Not my crime, still my sentence: Rights of children of incarcerated parents in education«, u: Velki, Tena; Ilieva-Trichkova, Petya; Topolska, Evgenija, *Children's Rights in Educational Settings*, Osijek: Faculty of Education, Ombudsman for Children Croatia, str. 13–24.
- Thurman, Whitney; Johnson, K.; Gonzales, Daniel, P.; Sales, Adam (2018), »Teacher support as a protective factor against sadness and hopelessness for adolescents experiencing parental incarceration: Findings from the 2015 Texas

- Alternative School Survey«, *Children and Youth Services Review*, 88(1), str. 558–566. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2018.04.004>
- Turney, Kristin; Haskins, Anna R. (2014), »Falling behind? Children's early grade retention after parental incarceration«, *Sociology of Education*, 87(4), str. 241–258. <https://doi.org/10.1177/0038040714547086>
- Van der Rakt, Mariene; Murray, Joseph; Nieuwebeerta, Paul (2011), »The long-term effects of parental imprisonment on criminal trajectories of children«, *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 49(1), str. 81–108. <https://doi.org/10.1177/0022427810393018>
- Wilderman, Christopher; Goldman, Alyssa W.; Turney, Kristin (2018), »Parental incarceration and child health in the United States«, *Epidemiologic Reviews*, 40(1), str. 146–156. <https://doi.org/10.1093/epirev/mxx013>

CHARACTERISTICS OF THE ATTITUDES OF PEDAGOGICAL PROFESSIONALS TOWARDS CHILDREN OF (EX) PRISONERS

Ksenija Romstein

It is estimated that in Croatia around 12 000 children have one or both parents in prison, while the number of children of ex-prisoners is even higher. Children of (ex) prisoners are stigmatized on daily basis, due to parental incarceration. Regarding the fact that educational institutions can be a safe-places with strong protective role, the survey among pedagogical professionals (preschool teachers, teachers, school counselors, and principals) towards children of (ex) prisoners was conducted. Results showed that pedagogical professionals nurture biological determinism, with inconsistency in structural aspects of affects, behavior, and cognition. The structure of the attitudes is not connected with professionals' working experience ($N=162$, $p=0.000$), and their formal level of education ($N=162$, $p=0.000$). However, in the cognition subscale, more positive attitudes have pedagogical professionals with previous experiences with children of (ex) prisoners. Obtained results reveal the need for further education about children of (ex) prisoners, as well as the need for strengthening the social support for children and families, including peer support, advocacy aimed at broader society, inter-sectoral cooperation, and participative research engaging the children, families and (ex) prisoners.

Keywords: children of (ex) prisoners, educational system, pedagogical professionals, social support